

Ik heb mijn lief in eeuwigheid

Ik heb mijn lief in eeuwigheid

*Functies en thema's van Middelnederlandse
devote liederen, collaties en viten*

door

LISANNE VROOMEN

Hilversum
Verloren
2017

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen (FWO) in het kader van het Vlaams-Nederlandse onderzoeksproject 'In Tune with Eternity: Song and Spirituality of the Modern Devotion'.

Op het omslag: Handschrift Berlin, SBB-PK, Germ. Oct. 185, kaft, f. 10, f. 72 en f. 149.

Eerder verschenen als proefschrift aan de Universiteit Antwerpen, begeleid door prof.dr. Thom Mertens en dr. Dieuwke van der Poel.

ISBN 978-90-8704-643-9

© 2017 Lisanne Vroomen & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Opmaak: Rombus, Hilversum
Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Voorwoord 9

1 Inleiding 11

- 1.1 Probleemstelling 11
- 1.2 Corpus 14
 - 1.2.1 Devote liederen 16
 - 1.2.2 Collaties 29
 - 1.2.3 Vitenverzamelingen 35

2 Historisch kader 41

- 2.1 Moderne devotie in de IJsselstreek 41
- 2.2 Spiritualiteit van de moderne devoten 47
 - 2.2.1 De praktijk van de persoonlijkheidsvorming 49
 - 2.2.2 Arbeid en meditatie 51
- 2.3 De tekst- en boekcultuur van de moderne devoten 53
 - 2.3.1 Omgang met teksten 53
 - 2.3.2 Bestaande teksten 55
 - 2.3.3 Teksten voor privégebruik 56
 - 2.3.4 Teksten voor de gemeenschap 58
 - 2.3.5 Waar staan de liederen? 59

3 Functies van liederen, collaties en viten 62

- 3.1 Methode en taalhandelingstheorie 62
- 3.2 Taalhandelingen in de liederen 66
 - 3.2.1 Spreker en aangesprokene 67
 - 3.2.2 Expressieve taalhandelingen 70
 - 3.2.3 Directieve taalhandelingen 79
 - 3.2.4 Informatieve taalhandelingen 85
 - 3.2.5 Conclusie functionele analyse van de liederen 88
 - 3.2.6 Lied als voorbeeld 97

- 3.3 Taalhandelingen in de collaties 101
 - 3.3.1 Spreker en aangesprokene 101
 - 3.3.2 Informatieve en persuasieve taalhandelingen 102
 - 3.3.3 Directieve taalhandelingen 104
 - 3.3.4 Uitzondering: expressieve taalhandelingen 107
 - 3.3.5 Redactioneel commentaar 109
 - 3.3.6 Conclusie functionele analyse van de collaties 110
- 3.4 Taalhandelingen in de viten 113
 - 3.4.1 Spreker en aangesprokene 113
 - 3.4.2 Redactioneel commentaar en functie van de tekst 115
 - 3.4.3 Informatieve en persuasieve taalhandelingen 118
 - 3.4.4 Directieve taalhandelingen 119
 - 3.4.5 Expressieve taalhandelingen 121
 - 3.4.6 Conclusie functionele analyse van de viten 123
- 3.5 Conclusie functionele analyse 125
- 4 Thema's van liederen, collaties en viten 129**
 - 4.1 Methode 129
 - 4.1.1 Frequentielijsten 130
 - 4.1.2 Sleutelwoorden 131
 - 4.1.3 Skipgrammen en concordantielijsten 133
 - 4.2 De grote lijnen 135
 - 4.2.1 Expressiviteit in de liederen 135
 - 4.2.2 Didactiek in de collaties 143
 - 4.2.3 Voorbeelden in de viten 151
 - 4.2.4 Persoonlijke voornaamwoorden 157
 - 4.2.5 Conclusie van de grote lijnen 160
 - 4.3 Jezus, God en Heer 161
 - 4.3.1 Jezus en Christus 162
 - 4.3.2 God en Heer 164
 - 4.3.3 Passie 166
 - 4.3.4 Kerst 171
 - 4.3.5 Relatie tussen mens en God 177
 - 4.3.6 Conclusie Jezus, God en Heer 183
 - 4.4 Maria 184
 - 4.4.1 Conclusie Maria 193
 - 4.5 Bekeringsproces 194
 - 4.5.1 Afkeer van de wereld 200
 - 4.5.2 Toekeer tot God 202
 - 4.5.3 Lijden en ascese 204
 - 4.5.4 Conclusie bekeringsproces 207
 - 4.6 Hiernamaals 208
 - 4.6.1 Eeuwigheid 212

4.6.2	De vier laatste dingen	214
4.6.3	Engelen en duivels	217
4.6.4	Conclusie hiernamaals	220
4.7	Deugden en zonden	221
4.7.1	Goed en kwaad	224
4.7.2	Deugd en zonde	227
4.7.3	Gehoorzaamheid en ootmoed	231
4.7.4	Conclusie deugden en zonden	233
4.8	Verdeling thema's binnen de genres	234
4.9	Conclusie thematische analyse	238
5	Synthese	241
5.1	Samenvatting functionele analyse	241
5.2	Samenvatting thematische analyse	243
5.3	Algemene conclusie	245
5.4	Reflectie op de gebruikte methoden	251
6	Bibliografie	256
	Bijlagen	277
	Gebuurde siglen	277
	Lijst van signaturen	277
	Lijst van figuren, grafieken en tabellen	278
	Registers	282
	Namen	282
	Instellingen	283
	Teksten algemeen	283
	Liederen	284
	Collaties	285

Voorwoord

In 2012 is het vnc-project *In Tune with Eternity* van start gegaan, een samenwerkingsproject van de Universiteit Utrecht en de Universiteit Antwerpen. In het kader van dit project zijn twee doctoraatsprojecten uitgevoerd: één aan de Universiteit Utrecht door Cécile de Morrée over de ordening in Middelnederlandse devote liederenhandchriften en één aan de Universiteit van Antwerpen over de band tussen devote liederen en andere devote teksten, namelijk collaties en viten. Wat de beide projecten inhoudelijk bindt, is het liederenhandchrift Berlijn 185, dat in beide projecten een belangrijke rol speelt. In beide projecten wordt het handschrift echter vanuit een andere kant belicht. Dit proefschrift is het resultaat van het Antwerpse project.

In september 2012 ben ik, vers afgestudeerd, voor vier jaar naar Antwerpen vertrokken. Ik werd daar hartelijk ontvangen op het Ruusbroecgenootschap, het onderzoeksinstituut waar ik vier jaar heb mogen werken, soms in relatieve eenzaamheid, maar vaak ook omringd door collega's. Ik heb de gelegenheid gehad om veel tijd te kunnen besteden aan mijn onderzoek, maar ook om verschillende andere activiteiten te ontplooiën. Mijn tijd in Antwerpen is nu ten einde, maar ik kijk er met veel plezier op terug. Het is een tijd waarin ik in aanraking ben gekomen met verschillende andere culturen. Allereerst is dit de cultuur van de zusters van het gemene leven, die zo ver afstaat van onze huidige kapitalistische, individualistische cultuur, maar die voor mij vooral door de zusterboeken heel dichtbij is gekomen. Ten tweede is dit de Belgische cultuur, die ik steeds meer ben gaan waarderen. De uitgebreide Belgische lunch, cultureel en culinair bruisend Antwerpen, cake en smoskes, ik zal het gaan missen.

Dit project zou niet mogelijk zijn geweest zonder de financiële steun van het nwo en het fwo. Mijn eerste woord van dank gaat dan ook uit naar hen. Ten tweede wil ik mijn promotor Thom Mertens hartelijk danken voor de steun die ik de afgelopen jaren heb mogen ervaren. Ik heb veel gehad aan onze geregelde bijeenkomsten en besprekingen van mijn teksten. Zijn nauwgezette commentaar en literatuurtips zijn zeer waardevol geweest voor deze studie. Ten derde wil ik de andere senior projectleden, Paul Wackers en Dieuwke van der Poel hartelijk danken voor de besprekingen van mijn werk. Hun commentaar is zeer belangrijk geweest bij de totstandkoming van mijn proefschrift en zonder deze besprekingen zou het er ongetwijfeld heel an-

ders uit zien. Ook dank ik mijn collega Cécile de Morrée voor de skype-gesprekken die we de afgelopen jaren hebben gehad over Berlijn 185 en ons beider onderzoek. Als laatste in dit rijtje dank ik Frank Willaert, de voorzitter van mijn doctoraatscommissie voor het doorlezen van mijn boek en voor zijn commentaar.

Een proefschrift schrijven is minder moeilijk met een ondersteunende groep van collega's en die heb ik aan de Universiteit Antwerpen gevonden. Ik wil daarom de overige leden van het Ruusbroecgenootschap hartelijk danken. Een speciaal woord van dank wil ik uit laten gaan naar een aantal personen, allereerst Patricia Stoop, die mij al voor de aanvang van mijn proefschrift via de kartuizerinnen van Sint-Anna-ter-Woestijne voor de religieuze vrouwen heeft weten te winnen. Veerle Fraeters wil ik hartelijk danken voor de kansen die zij mij heeft gegeven om naast mijn onderzoek ook andere zaken te verrichten en bovenal voor het vertrouwen dat ze hierbij in mij gehad heeft. Guido de Baere dank ik voor zijn advies onder andere betreffende verschillende vertalingskwesties en Daniël Ermens voor zijn hulp met de bijlagen. De medewerkers van de Ruusbroecbibliotheek, Bart Clymans, Patricia De Bruyn en Erna Van Looveren, wil ik bedanken voor de werkzaamheden die zij voor mij verricht hebben. In totaal heb ik 754 boeken aangevraagd, waarvan het merendeel afkomstig is uit de Ruusbroecbibliotheek. Uiteraard dank ik ook Ine Kiekens, sinds 2014 mijn bureaugenoot. Voor de komst van Ine zat ik geruime tijd alleen en hoewel rust fijn is, kan er ook teveel rust zijn. Ine, dank voor het gezelschap dat ik de afgelopen jaren van je gehad hebt, in het Ruusbroecgenootschap, maar ook er buiten, en ook voor het aanhoren van mijn gezaag over allerhande futiliteiten. Voor advies bij de laatste fase van mijn doctoraat en gezelschap door de jaren heen dank ik ook Kees Schepers, Jonas Van Mulder, Renske van Nie en de nieuwste aanwinsten van het Ruusbroecgenootschap Andrea Graus, Leonardo Rossi en Tine Van Osselaer.

Voor gezelschap en advies dank ik ook de collega's van de wekelijkse labmeeting voor zover die nog niet genoemd zijn: Elisabeth de Bruijn, Wouter Haverals, Bram Caers en Mike Kestemont. Mikes advies en hulp hebben me vooral in de beginperiode van mijn doctoraat sterk geholpen. Voor de organisatie van de *Shut Up and Write*-sessies, die voor de nodige concentratie hebben gezorgd, dank ik Edith Casiers, Johanna Ferket en Anneleen Van Hertbruggen. Verder dank ik mensen die transcripties voor me beschikbaar hebben gesteld: Thom Mertens, Wybren Scheepsema en Ingrid Nagels. Ook dank ik de collega's die teksten voor me hebben nagelezen: Cécile de Morrée, Ine Kiekens, Jonas Van Mulder, Daniël Ermens, Patricia Stoop, Johanna Ferket, Wouter Haverals, Elisabeth de Bruijn en Renske van Nie.

Ouders, schoonouders, familie en vrienden dank ik voor de interesse die ze de afgelopen jaren hebben getoond in mijn onderzoek. Mijn laatste woord van dank gaat naar mijn eigen lief, Jeroen. Ik heb onze relatie er niet makkelijk op gemaakt door in Antwerpen te gaan wonen en werken en ik ben blij dat we onze lange-afstandsrelatie vol hebben kunnen houden. Ik wil je hartelijk danken voor de steun die ik de afgelopen jaren van je ontvangen heb, maar ook voor de vrijheid die je me hebt gegeven. We gaan in Nijmegen samen nog veel dagelijkse kost eten en Belgische bier-tjes drinken.

1 Inleiding

1.1 Probleemstelling

Waerom soe solde ic droevich wesen?
Ick heb myn lief in ewicheit.
Hi en wyl my nummermeer begeven,
selven heeft hy my gesecht.¹

Dit is het refrein van een lied uit het liederenhandschrift Berlijn, SBB-PK, Germ. Oct. 185, een verzameling van liedteksten uit het bezit van de zusters van het gemene leven uit het Kinderhuis te Zwolle.² Het handschrift is waarschijnlijk samengesteld in de tweede helft van de vijftiende eeuw, in ieder geval na 1453.³ Het bevat 92 volkstalige devote liederen, verdeeld over twee delen: ‘dat sangeboec dat somerstuc’ en ‘dat sangeboec van der hoechtyt der gebuerten Christi.’⁴ In de codex staan onder andere bekeringsliederen, lofliederen, enkele passielieder en een groot aantal kerstliederen. Veel liederen in Berlijn 185 zijn contrafacten: de liedteksten zijn gemaakt op de melodie van bestaande liederen. Vaak zijn dit andere Middelnederlandse liederen, zowel wereldlijk als geestelijk. Het handschrift bevat geen muzieknotatie, maar wel wijsaanduidingen. Deze staan in rubriek aangegeven boven het lied.⁵ Het boekje is klein – 13 bij 9 cm – en bevat op de initialen na geen versiering.

Devote liederenhandschriften kwamen tot bloei in de tweede helft van de vijftien-

1 Lied 41, refrein. ‘Waarom zou ik droevig zijn? Ik heb mijn geliefde in de eeuwigheid. Hij wil mij nooit meer laten gaan, dat heeft hij mij zelf gezegd.’ De titel van deze dissertatie is afgeleid van de tweede regel. In Middelnederlandse citaten is in deze studie de spelling van *u*, *w* en *v* en de spelling van *i* en *j* genormaliseerd. Ook woordscheidingen zijn aangepast aan hedendaagse normen, met uitzondering van gevallen van proclisis en enclisis. Hoofdletters en interpunctie zijn eveneens aangepast aan hedendaags gebruik. Als er Middelnederlandse woorden worden genoemd in de tekst, dan zijn dit lemma’s die terug te vinden zijn in het *MNT* of het *WNT*; zie 4.1.1. Op het moment dat deze lemma’s niet meer voorkomen in hedendaags taalgebruik staat de hedendaagse betekenis tussen haakjes achter het lemma.

2 Vanaf nu zal ik het handschrift aanduiden als Berlijn 185. In deze studie is gebruik gemaakt van de editie Van der Poel e.a. Voor meer informatie over de lokalisering, zie De Morrée 2013 en zie 1.2.1.

3 Voor de datering zie Knuttel 1906, p. 53, Wilbrink 1930, p. 33-34. Zie ook 1.2.1.

4 Vanaf nu zal ik deze twee delen aanduiden met de woorden *zomerstuk* en *hoogtijdstuk*.

5 53 van de 92 liederen uit Berlijn 185 hebben een wijsaanduiding.

de eeuw en in totaal zijn er zo'n achttien verschillende manuscripten met Middelnederlandse en Nederduitse geestelijke liederen overgeleverd.⁶ Hoewel bepaalde liederen in verschillende handschriften voorkomen, gaat het om liedverzamelingen die zelfstandig zijn ontstaan: het zijn geen afschriften van elkaar.⁷ Deze handschriften komen vaak uit het bezit van semireligieuze of religieuze vrouwen onder andere uit kringen van moderne devoten.⁸ Er is echter nog geen onderzoek dat de liederen expliciet kadert in de tekstcultuur van de moderne devoten.⁹ In mijn onderzoek wil ik dit wel doen door de 92 volkstalige liederen uit het handschrift Berlijn 185 te onderzoeken en te vergelijken met teksten uit twee prozagenres uit hetzelfde devote milieu. Het gaat om verschillende informele preken, beter bekend als collaties, die door de zusters van het gemene leven op basis van de mondelinge collaties van de biechtvader op schrift zijn gesteld, en om vitenverzamelingen waarin de zusters levensbeschrijvingen van hun mededevoten hebben opgetekend. Deze drie tekstsoorten – lied, collatie en vite – komen voort uit dezelfde culturele omgeving en hebben in dezelfde context gefunctioneerd, namelijk de omgeving van de zusters van het gemene leven uit de IJsselstreek (Deventer en Zwolle). Er wordt in deze studie dus niet uitgegaan van een corpus teksten van één auteur, maar van een corpus van teksten die voortkomen uit dezelfde spirituele kring: een netwerk van mensen die hun leven in dienst stellen van hetzelfde spirituele project.¹⁰

Ik zal me richten op de vraag hoe de liederen zich functioneel en thematisch verhouden ten opzichte van het proza. In eerder onderzoek is geopperd dat de devote liederen wellicht een meditatieve functie hebben.¹¹ Ook is gewezen op de rol die devote liederen kunnen spelen bij de spirituele vorming.¹² De prozateksten zouden sterk didactisch zijn.¹³

In mijn onderzoek wil ik de functies van de drie tekstgenres nader bekijken en onderzoeken of de liederen van Berlijn 185 binnen het spirituele programma van de moderne devoten dezelfde functie hebben als het proza uit mijn corpus of juist een andere functie vervullen. Om deze vraag te beantwoorden heb ik een functionele analyse uitgevoerd, gebaseerd op de taalhandelingstheorie van Austin en Searle die ook in de communicatiewetenschappen wordt gebruikt.¹⁴ Ik zal nagaan welke taal-

6 Een recent overzicht wordt gegeven in Van der Poel 2011. Zie ook Joldersma 1997a, p. 61-62 voor de Nederduitse handschriften. Voor de bloeiperiode in de vijftiende eeuw, zie Mertens 2009a, p. 134.

7 Enkel de liederencyclus met de naam *Die gheestelike melody* staat in een drietal handschriften, zij het met enkele verschillen. Het gaat om de handschriften Den Haag, KB, 75 H 42; Leiden, UB, LTK 2058 en Wenen, ÖNB, Series Nova 12875. Zie Mertens 2009a, p. 132 voor een beschrijving van de drie versies.

8 Zie Van Buuren 1992, p. 241, Joldersma 1997b, p. 97 en Van der Poel 2011, p. 71.

9 Het devote lied zelf is wel goed onderzocht, zie 1.2.1.

10 Zie voor het begrip *kring* Fraeters 2013, p. 434.

11 Obbema 1972, Van Buuren 1992, Hascher-Burger 2002, Hascher-Burger en Joldersma 2008, Joldersma 2008, Hascher-Burger 2008 en Hascher-Burger 2014. Zie ook 1.2.1.

12 Mertens 2009a.

13 Voor de functie van de preek en de collatie, zie Mertens 2004b en Stoop 2013. Voor de functie van de viten, zie Scheepsma 1996b, Scheepsma 1996c, Scheepsma 1997, Mertens 2002a en Bollmann 2004. Zie ook 1.2.2 en 1.2.3.

14 Voor de praktische toepassing van de theorie, zie Pander Maat 2002 en Schellens en Steehouder 2008.

handelingen (zoals informeren, verzoeken en adviseren) voorkomen in mijn corpus. Ik kijk echter niet alleen naar losse taalhandelingen, maar ook naar de manier waarop de taalhandelingen samenhangen. Zo kan ik op het spoor komen van het overkoepelende communicatieve doel van elk van de drie tekstgenres. Een dusdanige analyse sluit aan bij de tekstcultuur van de moderne devoten, waarin teksten als middelen worden gezien en het doel van de tekst erbuiten ligt.¹⁵ Als de liederen van Berlijn 185 inderdaad een meditatieve functie hebben, is te verwachten dat zij veel informatieve taalhandelingen bevatten die het publiek kan gebruiken om zich mentaal te richten op belangrijke meditatie-onderwerpen zoals de passie of de vier laatste dingen.¹⁶ Als de prozateksten daadwerkelijk didactisch zijn, is te verwachten dat zij veel adviezen bevatten over het religieuze leven.

De liedverzameling Berlijn 185 is niet eerder thematisch onderzocht. Uit eerder onderzoek naar enkele andere liederenhandschriften komt het volgende naar voren. Een aantal devote liederen thematiseert de overgang van wereld naar convent.¹⁷ Hiermee verbonden is het idee dat de liederen jongelingen of beginnelingen als doelgroep kunnen hebben.¹⁸ Verder wordt de hemelse vreugde voor maagden als thema in enkele liederen genoemd.¹⁹ Ten derde is er door Obbema (1972) gewezen op de persoonlijke inslag van sommige liederen.²⁰ Ouder onderzoek wijst ook op het grote belang van kerst in de devote liedcultuur.²¹ In de collaties van Johannes Brinckerinck spelen deugden en zonden een grote rol.²² Andere collaties uit Deventer zijn nooit aan een thematisch onderzoek onderworpen. Voor de Deventer viten zijn de levens van de zusters, deugden en (goede) werken belangrijke thematische concepten.²³

In mijn onderzoek zal ik de thematische verschillen en overeenkomsten verder uitdiepen aan de hand van hulpmiddelen uit de *Digital Humanities*.²⁴ Concreet zal ik aan de hand van frequentielijsten, sleutelwoorden en *skipgrammen* duidelijk maken welke thema's van belang zijn in de drie genres. Ik kijk dus welke woorden veel voorkomen in de afzonderlijke genres, maar ook welke woorden in het ene genre significant vaker voorkomen dan in het andere genre, de zogenaamde sleutelwoorden. Verder zullen met *skipgrammen* (een tweetal woorden die significant vaak samen voorkomen) woordvelden duidelijk gemaakt worden. Hieruit kan bijvoorbeeld blijken dat een woord als *Jezus* in het ene teksttype met andere zaken geassocieerd wordt, dan in het andere teksttype. Met deze methode kan duidelijk worden in hoe-

Meer informatie over de methode staat in 3.1.

15 Zie Mertens 1989, p. 189 en p. 191 en Mertens 2015, p. 58.

16 De vier laatste dingen zijn de dood, het oordeel, de hemel en de hel. Binnen het christelijk gedachtegoed zijn dit belangrijke meditatie-onderwerpen.

17 Joldersma en Van der Poel 2001, p. 121-122 en Mertens 2009a, p. 135.

18 De hypothese dat het lied voor jongeren geschikt of bedoeld is, komt naar voren in Joldersma en Van der Poel 2000, Joldersma 2008 en Mertens 2009a.

19 Joldersma en Van der Poel 2000, p. 120-121 en Van der Poel 1999.

20 Obbema 1972, p. 187-188.

21 Mak 1948a.

22 Gerrits 2003. Gerrits wijst vooral op het belang van gehoorzaamheid in de collaties van Brinckerinck.

23 Scheepsma 1997, p. 122-135. Zie Bollmann 2002 en Bollmann 2007 voor het belang van werk.

24 Zie 4.1.

verre er binnen het spirituele programma van de moderne devoten van de IJsselstreek andere accenten worden gelegd in verschillende tekstgenres. Vragen die beantwoord zullen worden zijn: zijn de zaken die in eerder onderzoek naar de drie genres genoemd worden inderdaad de meest karakteristieke thema's voor de teksten uit mijn corpus of zijn er andere belangrijke onderwerpen? Komen onderwerpen die sterk van belang zijn in het ene tekstgenre ook voor in de andere twee tekstgenres en krijgen ze hier dezelfde invulling? Komen er in Berlijn 185 inderdaad veel woorden voor die duidelijk maken dat dit genre 'persoonlijker' is dan de prozateksten?

Zowel bij de functionele analyse als bij de thematische analyse ga ik op zoek naar de overkoepelende patronen in de liederen, collaties en viten uit mijn corpus. Dat wil zeggen dat mijn resultaten niet altijd gelden voor de afzonderlijke teksten, maar wel voor het geheel. Een uitspraak over de viten hoeft niet waar te zijn voor elke afzonderlijke vite, maar is dat wel voor het genre, of in ieder geval voor het onderzochte corpus van viten als geheel. Door het zoeken naar de grote lijnen in de teksten qua functie en thema kan duidelijk worden hoe de genres zich tot elkaar verhouden.

In paragraaf 1.2 worden de drie genres en eerder onderzoek naar de genres beschreven. Daarnaast komt de herkomst, datering en opschriftstelling van de specifieke teksten uit mijn corpus aan bod. In hoofdstuk 2 volgt een historisch kader. In paragraaf 2.1 staat informatie over de moderne devotie en over de zusterhuizen in Deventer en Zwolle, de twee steden waar het tekstcorpus vandaan komt. In 2.2 komen de spiritualiteit, de idealen en de levensvisie van de moderne devoten aan bod. In paragraaf 2.3 wordt de tekst- en boekcultuur bij de moderne devoten besproken om te verduidelijken in welk groter cultureel en tekstueel geheel de liederen, viten en collaties functioneerden. In hoofdstuk 3 staat de functionele analyse van de drie genres en in hoofdstuk 4 volgt de thematische analyse. De methodiek wordt aan het begin van deze twee hoofdstukken uitgelegd. Hoofdstuk 5 is de conclusie.

1.2 Corpus

In de komende paragrafen bespreek ik de drie genres een voor een. Ik begin met algemene informatie en recent onderzoek over de drie genres. Daarna volgt een beschrijving van de specifieke bronnen in mijn corpus, waarin onder andere datering en lokalisering aan bod komen. Eerst wil ik hier echter de samenstelling van het corpus verantwoorden.

In het begin van deze studie werd Berlijn 185 nog toegeschreven aan de zusters van het Lamme van Diesehuis in Deventer.²⁵ Er is daarom gekozen voor een prozacorus uit deze stad als vergelijkingsmateriaal. De toeschrijving aan Deventer blijkt echter onjuist te zijn: Berlijn 185 komt niet uit Deventer, maar uit een zusterhuis uit Zwolle.²⁶ Om pragmatische redenen is ervoor gekozen om toch het Deventer proza-

²⁵ Zie Wilbrink 1930, p. 23-24 en 1.2.1.

²⁶ Zie De Morrée 2013 en 1.2.1.